

İbn Melek'in *Şerhu Menâri'l-enuâr* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 991)

lüklerden biri olup *Lugat-ı Firişteoğlu*, *Lugat-ı Firiştezâde* ve *Lugat-ı İbn Firişte* gibi adlarla da anılır. Müellifin, torunu Abdurrahman için manzum olarak kaleme aldığı eser yirmi iki kitadan meydana gelmekte ve büyük bir kısmında Kur'an-ı Kerim'de geçen 1528 Arapça kelimenin Türkçe karşılığı verilmektedir. *Subha-i Sibyan* ve *Tuhfe-i Vehbi* gibi Arapça-Türkçe sözlüklere öncülük eden eser bazı âlimler tarafından şerhedilmiş veya alfabetik şekilde düzenlenmiştir (Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü*, s. 24-26; Elmali, s. 56-61). Birçok yazma nüshası bulunan, ayrıca çeşitli baskıları yapılan *Firişteoğlu Lugatı* (İstanbul 1279, 1284, 1296; İstanbul, ts.), Cemal Muhtar tarafından Firişteoğlu Abdülmeccid'in *Lugat-ı Kânûn-ı İlahî'si* ile birlikte Latin harflerine çevrilerek neşredilmiştir (bk. bibl.). 5. *Şerhu'l-Vikâye*. Tâcüşşerîa'nın Hanefî mezhebinde "mütûn-i erbaa" diye anılan dört metinden biri olan eserinin en muteber şerhlerindedir. İbn Melek'in hayatının sonlarına doğru yazdığı eser onun ölümü üzerine kaybolunca oğlu Muhammed babasının müsveddelerinden faydalanıp

bazı ilâvelerde bulunmak suretiyle eseri yeniden kaleme almıştır. Bu eserin (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 118; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 371; Serez, nr. 687; Fâtih, nr. 1892, 1893) ve İbn Melek'e ait eski-şeklin (Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan, nr. 139; İsmihan Sultan, nr. 151; Şehid Ali Paşa, nr. 866) çeşitli yazma nüshaları günümüze ulaşmıştır. 6. *Şerhu Tuhfeti'l-mülûk*. Zeynüddin Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin ibadetlere dair muhtasar eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 796; İzmir, nr. 237; Esad Efendi, nr. 727; Reşid Efendi, nr. 201; Serez, nr. 959; Reîsülkütâb Mustafa Efendi, nr. 339). 7. *Bedrü'l-vâî'z-zîn* ve *zuhrü'l-âbidîn*. Yirmi bölümden meydana gelen bir eser olup iman, kelime-i tevhid ve ibadetlerle ilgili konuları ihtiva etmektedir. Kâtib Çelebi'nin İbn Melek'e nisbet ettiği eserin (*Keşfü'z-zunûn*, I, 231) müellif adı kaydedilmeyen çeşitli nüshaları bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2072; Yazma Bağışlar, nr. 474; Reşid Efendi, nr. 577; Tekelioğlu, nr. 443; İbrâhim Efendi, nr. 136). İbn Melek'in oğlu

Muhammed'in de üç aylar, bayramlar, âşûrâ ve cuma gününün faziletine dair *Zuhrü'l-âbidîn* adlı bir eseri vardır (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 537).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Melek, *Mebâriku'l-ezhâr* (nşr. Eşref b. Abdülmaksûd), Beyrut 1415/1995, I, 25; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, s. 328; Şehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, IV, 329; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 45-46; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 66-67; Temîmî, *eş-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 383; *Keşfü'z-zunûn*, I, 231, 374-375; II, 1601, 1689, 1825; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 342; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 74, 166, 172; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 374; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 107; *Sicill-i Osmânî*, III, 454; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 617; *Osmanlı Müellifleri*, I, 219-220; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh*, İstanbul 1333, s. 55; Serkis, *Mu'cem*, I, 252-253; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 614, 658; II, 263, 315; Uzuncarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 22, 28, 229; Himmert Akın, *Aydınogulları Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1973, s. 38, 97; Abdullah b. Mustafa el-Merâgî, *el-Fethü'l-mübîn*, Beyrut 1974, III, 50; Cemal Muhtar, *Ferişteoğulları'nın Arapça Türkçe Lüğatleri Üzerinde Araştırma* (doktora tezi, 1981), AÜ İlahiyat Fakültesi; a.m.f., *İki Kur'an Sözlüğü: Lugat-ı Ferişteoğlu ve Lugat-ı Kânûn-ı İlahî*, İstanbul 1993; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 88; Mehmet Şeker, "İbn Melek'in Hukukî Yönü ve Menâr Şerhi", *Türk Kültüründe Tire*, Ankara 1994, s. 43-47; Hüseyin Elmali, "Ferişteoğlu Sözlüğü", a.e., s. 53-61; Mustafa Bakır, "Tireli İbn Melek ve İlmî Muhiti Hakkında Bazı Tesbitler", a.e., s. 33-42; a.m.f., "Tireli İbn Melek, Hayatı, Eserleri ve Menâr Şerhi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 9, Erzurum 1991, s. 40-66; sy. 10(1991), s. 51-58; Hikmet Dizdaroğlu, "İbn Melek ve Sözlüğü", *TDL*, VII/74 (1957), s. 83; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3146; Ömer Faruk Akün, "Firişte-Oghlu", *EP* (İng.), II, 923-924.

MUSTAFA BAKIR

İBN MELKÂ

(bk. EBÛ'L-BEREKÂT el-BAĞDÂDÎ).

İBN MEMMÂTÎ

(bk. ES'AD b. MEMMÂTÎ).

İBN MENCÛYE

(ابن منجويه)

Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Yezdî el-İsfahânî (ö. 428/1036)

Hadis hâfızı.

347'de (958) İsfahan'da doğdu. Büyük dedesi Mencûye'ye nisbetle İbn Mencûye diye tanındı. Bazı kaynaklarda İbn Fencûye diye de anılmaktadır (Abdülgâfir el-Fâ-

risî, s. 105). Gençliğinde ticaret maksadıyla Nişâbur'a gitti. Hemşehrilerinin istifadesine sunmak üzere orada bazı muhaddislerden emâfler yazdı. İsfahan'a döndükten sonra hadise ilgi duydu ve hadis tahsiline başladı. Daha sonra Buhara, Semerkant, Herat, Rey, Nişâbur ve Cürcân'a seyahatler yaptı; İbn Nüceyd, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Hâkim el-Kebîr, İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî ve Ebû Abdullah İbn Mende gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Tahsilini tamamladıktan sonra Nişâbur'a yerleşti ve hadis dersleri vermeye başladı. Hâce Abdullah-ı Herevî, Ebû'l-Kâsım İbn Mende, *Târîhu Merv* müellifi Ebû Sâlih el-Müezzin, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Ebû Nasr el-Haddâdî ve Hatîb el-Bağdâdî kendisinden hadis rivayet ettiler. Nişâburlu hadis hâfızı Ebû Hâzım el-Abdü-yî'nin ölümünden sonra Ebû Sa'd ez-Zâhid Medresesi'nde yıllarca hadis imlâ etti ve muhtelif eserleri okuttu. Güçlü bir hâfizaya sahip, sika ve sadûk bir râvi olduğu ve zâhidâne bir hayat yaşadığı belirtilen İbn Mencûye 5 Muharrem 428'de (29 Ekim 1036) Nişâbur'da vefat etti.

Eserleri. *Ricâlü Şahîhi Müslim* (*Esmâ'ü ricâli'l-Müslim*, *Esmâ'ü ricâli Şahîhi Müslim*). *Şahîh-i Müslim*'de yer alan râvilerin alfabetik olarak sıralanıp kısaca tanıtlıldığı ve rivayetlerinin *Şahîh-i Müslim*'in hangi kitabında yer aldığının belirtildiği eser Abdullah el-Leysî'nin tahkiykiyle yayımlanmıştır (I-II, Beyrut 1407/1987). İbnü'l-Kayserânî, İbn Mencûye'nin bu kitabı ile Ahmed b. Muhammed el-Kelâbâzî'nin *Ricâlü Şahîhi'l-Buhârî* diye meşhur olan *el-Hidâye ve'l-irşâd fi ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd* adlı eserinde yer alan râviler hakkındaki bilgileri bir araya getirdiği çalışmasına *el-Cem' beyne kitâbey Ebi Nasr el-Kelâbâzî ve Ebi Bekr el-İsfahânî fi ricâli'l-Buhârî ve Müslim* adını vermiştir (I-II, Haydarâbâd 1323; I-II, Beyrut 1405/1985).

İbn Mencûye'nin ayrıca Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'leriyle Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i üzerine müstahrec türü eserler telif ettiği kaynaklarda zikredilmiş olup Ebû Dâvûd'un eseri üzerine yaptığı çalışmanın *Kitâbü's-Sünne* veya *es-Sünen* adını taşıdığı belirtilmektedir, Ebû'l-Kâsım İbn Mende bu eseri İbn Mencûye'den okuduğunu söylemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mencûye, *Ricâlü Şahîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysî), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, s. 19-22; Abdülgâfir el-Fârisî, *Târîhu Nişâbur: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1362 hş., s. 105-106; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 392; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadis*, III, 281-282; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 217; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 438-440; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1087; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 252*, s. 208-210; İbn Hacer, *Tebşîrü'l-müntebih*, III, 1085; *Keşfü'z-zunûn*, I, 88; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 233; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 74; Sezgin, *GAS*, I, 230; *Cezzâr. Medâhilü'l-müellifin*, III, 1627-1628; Sîmîn Muhakkak, "İbn Mencûye", *DMB*, IV, 696-697.

MÜJDAT ULUÇAM

İBN MENDE, Ebû Abdullah

(أبو عبدالله ابن مندة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî
(ö. 395/1005)

Hadis hâfızı.

310 (922) veya 311'de (923) İsfahan'da doğdu. Ailesinden yetişen diğer âlimler gibi o da dedesinin dedesi Mende'ye nisbetle İbn Mende diye tanınmış, annesinin Abdü'yâfiloğulları'ndan olması sebebiyle Abdî nisbesiyle de anılmıştır. Mecûsî olan Mende'nin ilk fetihler sırasında İslâmiyet'i kabul ederek İbrâhim adını aldığı ve İsfahan'ın bazı vilâyetlerinde yöneticilik yaptığı bilinmektedir. İbn Mende, 318 (930) yılında İsfahan'da önce babasından ve babasının amcası Abdurrahman b. Yahyâ b. Mende ile İbn Ebû Hüreyre gibi âlimlerden hadis tahsiline başladı. 329'da (940-41) veya bir yıl sonra ilmi seyahate çıkarak Nişâbur'a gitti (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 30). Bazı kaynaklarda bu tarihin 339 (950-51) olarak kaydedilmesi (E² [Fr.], III, 887) doğru değildir. Nişâbur'da Ali b. İbrâhim el-Kattân, Ebû'l-Abbas el-Esam, İbnü'l-Ahrem gibi muhaddislerden faydalandı. Daha sonra kırk yıl boyunca yaptığı seyahatlerde Buhara'da (veya Semerkant) Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, Mekke'de Ebû Saïd İbnü'l-A'râbî, Medine'de Ca'fer b. Muhammed b. Mûsâ el-Alevî, Bağdat'ta Ebû Ali İsmâil b. Muhammed es-Saffâr ve İbnü'l-Bahterî diye bilinen Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, yıllarca kaldığı Mısır'da Hasan b. Yûsuf b. Müleyh et-Tarâifî, Ahmed b. Bûhâd b. Mihrân, Hamza el-Kinânî, Serahs'ta Abdullah b. Muhammed b. Hanbel, Dimaşk'ta İbrâhim b. Muhammed b. Sâlih el-Kan-

tarî, Trablusşam'da Hayseme b. Süleyman, Humus'ta Hasan b. Mansûr, Tinnis'te Osman b. Muhammed es-Semerkandî gibi âlimlerden hadis tahsilini sürdürdü. Ayrıca Kudüs, Gazze ve Merv'de çeşitli âlimlerden faydalandı. Oğlu Abdurrahman'ın söylediğine göre Ebû Saïd İbnü'l-A'râbî, Hayseme b. Süleyman, Esam ve Heysem b. Küleyb'den 1000'er cüz hadis yazdı (Safedî, II, 190). 334'te (945-46) Ali b. İshak el-Mâderâî'den (el-Mâzerâî) hadis öğrenmek için Basra'ya hareket ettiği, fakat yolda Mâderâî'nin öldüğünü duyunca geri döndüğü ve Basra'daki kaybının büyüklüğünü her zaman dile getirdiği kaydedilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335; XVII, 33). İslâm dünyasının doğusunu ve batısını dolaştığını söyleyen İbn Mende gittiği yerlerde kiraat ilmi de okudu. Yetmiş küsur yaşında tahsilini tamamlayıp memleketine döndü. Güçlü hâfızası sebebiyle dönemin en çok hadis bilen âlimi diye tanındı. Babasının ve birçok âlim yetiştiren ailesinin şöhretinden dolayı İbn Ebû Hâtim, İbn Ukde ve Fazl b. Hasîb gibi âlimler ona icâzet verdi. İbn Mende'nin her biri hadis hâfızı olan hocaları arasında Ebû'l-Velid el-Ümevî, Ebû İshak b. Hamza el-İsfahânî, en sağlam hocam dediği Assâl, Ebû Ali en-Nisâbüri, İbn Hibbân ve Taberânî gibi âlimler de vardır. Kendisinden oğulları Ebû'l-Kâsım Abdurrahman, Ebû Amr Abdülvehhâb ve Ebû'l-Hasan Ubeydullah ile hocası Ebû's-Şeyh'ten başka Hâkim en-Nisâbüri, Temmâm er-Râzî, İbn Mencûye, Ebû Nuaym el-İsfahânî, kiraat âlimi ve muhaddis Bâtırkânî gibi şahsiyetler faydalanmıştır. İbn Mende 30 Zilkade 395'te (7 Eylül 1005) İsfahan'da vefat etti. İbn Kesîr onun aynı yıl safer ayında öldüğünü söylemektedir.

İbn Mende'nin mütevazî ve sünnete bağlı bir âlim olduğu belirtilmekte, kendisi de sünnete uygun yaşamayan kimselele görüşmediğini, bid'atçılardan tek bir hadis bile almadığını söylemektedir. Hadis tahsili için seyahat edenlerin sonuncusu diye anılan İbn Mende (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1032) seyahatlerini tamamlayıp 375'te (985) İsfahan'a döndükten sonra evlenmiş, Abdurrahman, Ubeydullah, Abdürrahim ve Abdülvehhâb adlarında dört oğlu olmuştur. Bunlardan Ebû'l-Kâsım Abdurrahman ile Ebû Amr Abdülvehhâb da hadisle meşgul olmuş, Abdülvehhâb'ın oğlu Ebû Zekeriyâ Yahyâ hadis ve tarih sahasında çeşitli eserler kaleme almıştır. Zehebî, Ebû Abdullah